

SMÅTRYCK

02128

Ppd (Ref., skat.)
Ex A

OM

GASVERKET

I

STOCKHOLM.

STOCKHOLM.

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI

1880.

B1113/44

OM

GASVERKET

I

STOCKHOLM.

STOCKHOLM.

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI

1880.

OM

GASZBERKEZ

STOCKHOLM

STOCKHOLM

AND PUBLISHED BY

1800

I tidningen "Aftonbladet" har mot slutet af år 1879 varit införd en följd af artiklar under rubrik: "Belysning för Stockholms allmänhet af Stockholms stads allmänna belysning," hvilka artiklar sedermera blifvit utgifna i broschyrform och utdelade bland flera personer i hufvudstaden. Då de genom en mängd vilseledande uppgifter och felaktiga beräkningar äro egnade att sprida alldeles oriktiga föreställningar bland allmänheten, såväl om beskaffenheten af den offentliga belysningen i Stockholm som om Gaslysnings-aktie-bolagets ställning och verksamhet äfvensom om detta bolags tillkomst och utveckling, har man ansett det vara en pligt mot allmänheten att framställa förhållandena vid gasverket i deras rätta dager. I det följande skall derföre meddelas såväl ett kort genmäle mot nyssnämnda artiklar som ock en redogörelse för gasverkets uppkomst och utveckling. De här lemnade uppgifterna äro grundade på otvifvelaktiga fakta, som lätt kunna kontrolleras, så att allmänheten sjelf blir i tillfälle att bedöma denna angelägenhet.

I.

Genmäle å artikelserien och broschyren "Belysning för Stockholms Allmänhet af Stockholms Stads allmänna belysning."

(Detta genmäle har till det hufvudsakligaste förut varit infördt i "Aftonbladet" den 16 Dec. 1879.)

Det klander, som af den s. k. "sakkunniga pennan" blifvit riktadt mot gasverket, har afseende dels å gasens ljusstyrka och sättet för dess kontrollering, dels gasklockornas beskaffenhet, dels det höga gaspriset och slutligen den nyligen verkställda aktiekonverteringen, hvilken enligt hvad det uppgifves skulle grunda sig på ett oskäligt högt uppskattande af gasverkets värde. Vi skola taga dessa punkter hvar för sig i betraktande.

Hvad först gasens ljusstyrka beträffar, så erhåller läsaren af artiklarne det intryck, att den af vårt gasverk lemnade gasen är särdeles dålig och att vår belysning i detta hänseende står långt under andra stora städers. Detta är mycket öfverraskande för alla, som varit i tillfälle att göra jämförelse mellan gasljuset i Stockholm och i andra städer, inom och utom vårt land. Skilnaden till förmån för gasen i vår hufvudstad är så betydlig, att den genast gör sig märkbar för ögat. De officiella rapporterna öfver ljusprofningen innevarande höst (1879) visa i medeltal för.

Augusti	13,1	normalljus
September	13,3	"
Oktober	13,2	"
November	13,3	"

Detta är i stadens profningslokal. I grannskapet af gasverket är ljusstyrkan ännu högre. Såsom bekant, är enligt kontraktet ljusstyrkan bestämd till 14 normalljus, men får till följd af vissa omständigheter nedgå ända till 12. I uppgifterna om de utländska städernas gasbelysning förekommer väl ofta omtalad en ljusstyrka af 16 ljus, men reducerad till en gasförbrukning af 5 svenska kubikfot och profvad i Stockholms normalbrännare, skulle en sådan gas visa sig gifva endast cirka 10 ljus. Om åter igen Stockholms gas, som enligt ofvanstående siffror under denna höst varit i medeltal 13,2, profvades t. ex. i Londons normalbrännare med 5 engelska kubikfots förbrukning, så skulle den gifva en ljusstyrka af 18,2 ljus. Det så mycket klandrade kontraktet har genom sina bestämmelser om profbrännarens beskaffenhet m. m. tillförsäkrat Stockholms allmänhet en gas, som är mycket bättre än andra städers, äfven när ljusstyrkan här nedgår till det af kontraktet medgifna minimum af 12 ljus. Om stadens aktade kontrollant så illa skulle uppfylla sitt åtagande, att han endast just hvar åttonde dag och efter förut gjord anmälan profvade gasen, så vore väl, som den "sakkunniga pennan" uppgifver, en möjlighet för handen, att gasen under mellantiden kunde göras sämre. Men så är ingalunda förhållandet. Profningen verkställes på helt och hållet obestämda tider, stundom efter och stundom utan tillsägelse vid gasverket. Kontrollanten har förklarat, att han ej funnit gasens ljusstyrka anmärkningsvärdt variera under mellantiden. Härmed förfalla de insinuationer, som blifvit utkastade mot öfveringenjören vid gasverket.

Den "sakkunniga pennan" egnar en särskild artikel åt tre "exploderbara minor", hvilka lära förefinnas inom gasverket i Stockholm, hotande denna stad på ett betänkligt sätt. Vi äro lyckligtvis i tillfälle att kunna lugna de personer, som möjligen skulle kunna låta skrämra sig af dessa "minor", hvilka eljest kallas gasklockor eller gasometrar. Långt innan den nämnda tidningsartikeln såg ljuset, hade denna fråga varit föremål för vetenskapsmäns profning. Frih. Fabian Wrede och prof. Er. Edlund säga nämligen i ett af dem gemensamt afgifvet utlåtande, hvilket utgör svar på den fråga, om och i hvilken utsträckning Stockholms gasverk med hänsyn till eldsvåda och explosion kan anses medföra fara för person och egendom i kringliggande stadsdel samt huruvida vid uppförandet af gasverket med dertill hörande byggnader all nödig och möjlig försigtighet till förekommande af eldfara och explosion blifvit iakttagen och hvilka ytter-

ligare åtgärder må till förekommande af nämnda olyckshändelser vara att vidtaga, bland annat att — "vid vårt besök i härvarande gasverk hafva vi icke funnit några sådana fel i den allmänna anordningen, som kunna anses i och för sig gifva anledning till explosioner och brand; dock, som man för undvikande af dylika olycksfall icke kan använda för stor försigtighet, har det synt oss vara önskligt, att de stora rum, som äro belägna under de tre gasometrarne, på ändamålsenligt sätt blifva ventilerade, t. ex. genom en fläkt, som sättes i rörelse af den för gaspumpningen redan använda ångmaskinen".

De här föreslagna försigtighetsmåten blefvo då genast vidtagna och äro fortfarande i bruk, hvarom en och hvar, som besöker gasverket, är i tillfälle att öfvertyga sig.

Det torde för öfrigt vara tämligen säkert, att om, oaktadt alla försigtighetsmått, en explosion skulle uppkomma, de skadliga verkningarna deraf böra komma att *inskränka sig hufvudsakligen till sjelfva gasverket* — något, som ock de båda nyss nämnda vetenskapsmännen i sitt utlåtande framhållit. Att centralstationen skulle lida men af gasverkets granskning, såsom "den sakkunniga pennan" vill låta påskina, det är i hög grad otroligt, enär afståndet derifrån och till de i fråga varande klockorna är ganska stort. Har man besökt utländska hufvudstäder, vet man väl, att gasklockor äfven der finnas i granskningen af äfven tätare bebyggda stadsdelar, än hvad händelsen är i Stockholm. Om ock en gasklocka anlägges i en mycket glest bebyggd stadsdel, brukar det i stora städer icke dröja länge innan den är omgifven med byggnader, och förhållandet torde svårigen blifva annorlunda i vår hufvudstad, hvarthän gasverket ock blefve flyttadt.

I likhet med författaren till tidningsartiklarne beklaga vi, att gaspriset i Stockholm är så högt. Det vore mycket önskligt, att i tid något aftal träffats mellan staden och gaslysningsbolaget rörande nedsättning i detta pris, men att så ej skett, kan icke rättvisligen läggas bolaget till last. Vi få påminna om, att bolaget år 1877 föreslog staden att träda i underhandling om förändring af det mellan båda gällande kontrakt, hvarvid ju tillfälle yppats för staden att antingen sjelf öfvertaga gasverket eller vinna nedsättning i gaspriset, på samma sätt som förhållandet var i Göteborg för ett tiotal af år sedan, till stort gagn för sist nämnda stad. Stockholms stadsfullmäktige vägrade att inlåta sig i en sådan underhandling. Vi vilja ingalunda klandra de personer, som genomdrifvit detta beslut; de hafva

utan tvifvel ansett sig bevaka stadens intresse på bästa sätt. Men det är då också i hög grad obilligt att klandra gaslysningsbolaget, om det under sådana omständigheter till fullo begagnar de det samma kontraktsevenligt tillförsäkrade förmåner. Det får väl ihågkommas, att en nedsättning i gaspriset föranleder en väsentlig förökning i gasförbrukningen, och under nuvarande förhållanden skulle icke gasverket utan ofantliga utgifter för nya anläggningar kunna uppfylla sådana anspråk. Icke kan man rimligtvis begära, att bolaget skall anlägga ett nytt gasverk för de få år, som ännu återstå af oktrojen. Det är visserligen sant, att gasverket under de senaste två åren gifvit en god vinst, ehuru ingalunda öfverdrifven, då man tager med i beräkningen hela det på rörelsen nedlagda kapitalet samt den betydande risk, som en sådan industrigren är underkastad. Men icke utgör ensamt detta ett skäl för att bolaget under de återstående åren skall efterskänka af sina fordringar. Männe — för att anföra ett exempel — Skandinaviska kreditaktiebolaget, hvars finansiella framgång kan jämföras med gaslysningsbolagets, med anledning deraf skulle höja despositionsräntan eller nedsätta utlåningsräntan? Vi våga betvifla detta.

Det får dock anmärkas, att gaslysningsbolaget, oaktadt de viktiga skäl, som, enligt hvad vi visat, det samma har att icke efterskänka sin lagliga rätt, för icke länge sedan medgifvit en betydande rabatt i gaspriset vid större förbrukning. Äfven får det ihågkommas, att gasen i Stockholm har större lyskraft än hvad vanligt är på andra ställen, och denna omständighet får icke förglömmas, när man jämför gasprisen i olika städer. Förhållandet ställer sig till följd häraf ingalunda så ogynnsamt, som det vid första påseendet kunde synas.

Vi komma nu till sjelfva knalleffekten i artikelförfattarens framställning, hvarmed man troligen åsyftat att ännu säkrare än med de "exploderbara minorna" tillintetgöra det förhatliga gaslysningsbolaget. I en artikel under rubrik $2 \times 500 = 375$ har han sökt visa, att bolaget begått ett oförsvarligt missgrepp genom den nyligen verkställda aktiekonverteringen. En lämpligare rubrik än $2 \times 500 = 375$ för den i fråga varande artikeln torde svårligen kunna finnas, ty den betecknar fullständigt arten af den räknekonst, som i den samma blifvit använd, i syfte att nedsätta gasverkets värde. Utgående från det faktum, att det af de ursprungliga aktieegarne verkligen utbetalta beloppet icke utgör mer än 375 kronor pr aktie, tror sig den

"sakkunniga pennan" berättigad förklara utbytet af hvar sådan aktie med två andra, hvardera lydande på 500 kronor, för fördömligt. Men det är ju uppenbart, att om sedan verkets ursprungliga anläggning det genom tillskott från aktieegarne utvidgats så mycket, att värdeförökningen pr aktie belöper sig till mer än skilnaden mellan 2×500 och 375 kronor, så har en sådan aktiekonvertering varit fullt berättigad. Detta är just hvad som skett. Visserligen hafva tillskotten blifvit gjorda på det sätt, att utaf bolagets vinst en del blifvit använd för nya anläggningar, men det är ju fullkomligt likgiltigt för aktiekonverteringens befogenhet, om aktieegarne först uppburit beloppen och sedan åter inbetalt dem, eller om dessa belopp omedelbart blifvit för ändamålet använda. Hufvudsaken är, att penningarna verkligen kommit gasverket till godo för nya anläggningar, och att så skett kan svårligen förnekas. Det är ingalunda för reparationer eller underhåll, utan till nybyggnader, som de förbrukats. Men — säges det — man har försummat att göra afskrifningar! Genom en beräkning, som vi rekommendera till herrar finansmäns uppmärksamhet, kommer den "sakkunniga pennan" till den slutsats, att gasverket i Stockholm i stället för det bokförda värdet, som är vid pass 3,677,000 kronor, icke är värdt mer än omkring hälften deraf. Det är genom fortsatta afskrifningar, som detta vackra resultat vinnes. Vi beklaga, att icke tiden, för hvilken beräkningen skulle göras, omfattat ytterligare ett antal år, ty då hade man kunnat komma till den intressanta slutsats, att gasverket i Stockholm med sin 14 mil långa rörledning, med sina fyra stora gasklockor, med sitt stora antal af byggnader och kostsamma apparater vore värdt mindre än intet. Ville man tillämpa ett dylikt beräkningssätt, skulle man sålunda på lika goda grunder, som dem man använt mot gasverket, kunna bevisa, att Stockholms stad, med dess kyrkor och palatser, med dess torg och gator, med dess broar och hus, med dess dränerings- och vattenledningsarbeten o. s. v. för närvarande har ett värde så godt som intet eller mindre än intet. Till så befängda resultat kommer man, om man endast ständigt afskrifver och icke fäster afseende vid att anläggningar genom omsorgsfullt underhåll samt till följd af stigande varuvärden och arbetslöner kunna stiga i stället för att förlora i penningvärde. Det är ju möjligt att, oaktadt de stora summor, som blifva använda för gasverkets underhåll och reparationer, uppgående till mer än 1,100,000 kronor, icke alla gasbolagets tillhörigheter hafva fullt

lika högt värde som det bokförda, men det är säkert, att det gifves många bland dem, hvilkas nuvarande värde är vida högre än det böckerna på grund af den ursprungliga kostnaden upptaga. Så till exempel tomter och byggnader. Enligt kontraktet har bolaget dessutom till åliggande, att "i fullgodt skick" underhålla alla byggnader, verk och apparater för gasens tillverkning, rening och ledning, och det är uppenbart, att det ligger i bolagets intresse att så vårda och underhålla sin egendom, att den samma i händelse af en blifvande värdering må kunna fullt motsvara de i räkenskaperna upptagna värden. Naturligtvis måste då i ständigt bruk varande apparater det utnötta ersättas af nytt, och de kunna till följd häraf hållas i fullt ut lika godt skick, som de ursprungligen varit. Då nu kostnaden för detta underhåll påföres årets omkostnader, torde en afskrifning vara alldeles öfverflödig. Man kan visserligen tycka, att en rörlednings värde blifver mindre år för år, men dels förändras jernet i allmänhet ytterst långsamt och dels får man härvid ihågkomma, att nämnda värde representerar icke blott det i jorden lagda gjutjernets värde, utan äfven kostnaden för gräfning, hopfogning, stensättning m. m., och det är uppenbart, att om rörledningen blifvit nedlagd under en tid, då arbetskostnaden var ringa, den efter några år under andra förhållanden kan ega ett betydligt större penningvärde än ursprungligen. Det är en mycket svår och invecklad sak att bestämma, i hvilka fall och huru mycket värdet stigit eller sjunkit, och man kommer sannerligen icke så lättvindigt från den saken, som den i fråga varande tidningsartikeln vill låta påskina. Om staden besluter sig för att inlösa gasverket, så skall, enligt kontraktet, värderingen verkställas af gode män, utsedda af staden och bolaget. Vi betvifla icke, att båda parterna utse sakkunniga och redbara män, hvilka samvetsgrant och med insigt bedöma den invecklade frågan.

I sammanhang härmed vilja vi påpeka, huru felaktigt det är, att vilja bedöma gasverkets värde efter det ursprungliga aktiekapitalet, samt hänföra bolagets årliga vinst härtill. Detta är lika oriktigt, som om man ville bedöma en egendoms nuvarande värde efter dess inköpspris för några tiotal af år sedan. Om egaren årligen använt en del af inkomsten för förbättringar å sin egendom, för nybyggnader samt inköp af omgifvande mark, kan ju efter loppet af ett antal år värdet vara mångdubbladt. Kommer egendomen genom köp i andra händer, så har naturligtvis den nye egaren icke det minsta att göra med

hvad den förre egaren ursprungligen betalt. Så är förhållandet äfven med gasverket. De nuvarande innehafvarne hafva med ytterst få undantag betalt sina aktier med hänsyn till gasverkets nuvarande värde, och man kan icke rimligtvis begära att de skola afstå från sina lagliga rättigheter därför att åtskilliga bland de äldre delegarne utan att veta det gjort en särdeles god affär, när de för närmare trettio år sedan inlåto sig i den då som ett vågspel betraktade anläggningen af ett gasverk i hufvudstaden.

Angående funderingarna om "gasverkets framtid" anse vi obehöfligt att yttra oss. Staden lärer väl, den "sakkunniga penna" oåtspord, ordna den allmänna belysningen, som den finner för sig fördelaktigast. Vi inskränka oss till att nämna, med anledning af en i tidningsartikeln förekommande vilseledande uppgift, att om staden icke skulle finna det lämpligt att inlösa gasverket vid den nuvarande oktrojens slut, den i alla fall, på grund af § 40 i kontraktet, är berättigad att sedermera när som helst efter fem års uppsägning mot lösen sätta sig i besittning af det samma.

II.

Historik öfver gasverkets i Stockholm uppkomst och utveckling.

På dertill af enskilda personer gifvet föränledande, infann sig i Stockholm år 1848, civilingenjören *Jules Danré*, fransman till börd, men som i England uppträdt såsom gasingenjör. Efter att till d. v. Öfver-Ståthållaren hafva gjort framställning om införande af gaslysning härstädes, anmodades Danré att uppsätta plan och kostnadsförslag till de för ändamålet erforderliga anläggningar.

Denna plan omfattade uteslutande centralförsamlingarne. Kostnadsförslaget belöpte sig till 40,000 £ Sterling för gasverket, med alla erforderliga apparater, gasklockor, hufvud- och spisningsrörledningar, lyktor, m. m.

Sedan, genom skrifvelse den 23 Maj 1849, Öfver-Ståthållaren öfverlemnadt frågan till den d. v. sockenstämmonämnden, och hufvudstadens röstegande innevånare blifvit hörde å allmänna sockenstämmor inom de territoriella församlingarne, behandlades saken af nämnden vid sju särskilda sammanträden under flera månader, hvarefter beslut fattades den 9 Oktober 1850, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med af utsedde kommitterade afgifvit utlåtande, nemligen:

“att en förbättrad gatubelysning i Stockholm skall verkställas genom gas i löpande rör inom Nicolai, Clara och Jacobs församlingar, med afledning, så vidt och så snart sig göra låter, till de öfriga församl garne;

“att gatubelysningen i hufvudstaden må bestridas såsom en för hela staden gemensam angelägenhet, under en särskild styrelse eller administration,

att åt administrationen öfverlemnas, ej mindre att på hufvudsakligen nedannämnde grunder, uppgöra planen för den förbättrade gatubelysningen i hufvudstaden och underställa densamma Öfverståhållare-embetets pröfning, än äfven att med ledning af här nedan omförmälde bestämmelser, avsluta kontrakt med vare sig ett bolag eller enskild entreprenör om en förbättrad gatubelysnings inrättande och underhållande i Stockholm;

Varande berörde grunder och bestämmelser så lydande:

- 1:o) För tillvägbringande af ett aktiebolag bestämmes att ett kapital af 500,000 Riksd:r b:ko bör sammanbringas och hvarje lott utställas å 250 Rd:r b:ko.
- 2:o) Teckning till deltagande i bolaget må vara öppen för svenska medborgare under tre månaders tid, men derefter göras tillgänglig äfven för utländningar.
- 3:o) (innehållande bolagets åligganden, hvilka sedan, ehuru med åtskilliga afvikelser och tillägg, infördes i det med bolaget avslutade kontraktet).“

Derförutom uppgaf Sockenstämmonämnden ett förslag till “Bolags-Reglor“, hvilket jemväl hufvudsakligen blifvit följdt uti den af Kongl. Maj:t fastställda “Bolagsordning för gaslysningsaktiebolaget i Stockholm“ af den 11 Augusti 1852.

Efter några förberedande förhandlingar, lät administrationen, genom i tidningarne införde kungörelser, tillkännagifva: att de, som dertill funno sig hugade, egde att, å uppgifna ställen, inom 3 månader räknade från den 1 Mars 1851, anteckna sig för aktier i ett bolag för nämnda ändamål; hvarefter, i händelse en *antaglig* summa för bildande af ett aktiebolag vid nämnde tids förlopp vore tecknad, bolaget komme att genom administrationens försorg sammankallas, för att välja ordförande och öfverlägga om bolagsreglor.

Vid Maj månads slut, voro endast 791 aktier tecknade. Administrationen kungjorde då, att aktieteckningen både för svenske medborgare och utländningar fortginge t. o. m. den 31 Augusti. Vid utgången af denna tid hade af svenskar tecknats ytterligare endast 9 aktier, hvaremot civilingenjören Corlett i Hamburg anmält sig för 1,200 aktier, så att antalet aktier då uppgick till 2,000, motsvarande det kapital, som ansetts för företaget erforderligt. Härförutom ingick, efter teckningstidens slut, från Hrr Danré och Hillary i London en teckning å 1,150 ak-

tier, med förklarande, att, om ännu större kapital erfordrades, de voro beredda detsamma anskaffa.

Emellertid hade administrationen låtit engelske gasingeniören *Malam* granska den af Danré, för anläggning i Stockholm af gasverk, m. m., upgjorde plan och kostnadsberäkning, hvarvid befunnits, att gasverket var tilltaget i alltför liten skala och hufvudrörledningarne af sådana dimensioner, att knappast centralförsamlingarnes behof af gas kunde tillgodoses, än mindre gaslysningen utsträckas till öfriga församlingar, hvarförutom kostnadsberäkningarne voro i flera hänseenden felaktiga och mycket för knappa.

Inom administrationen väcktes då fråga, huruvida icke, under för handen varande omständigheter, lämpligast vore att staden själf öfvertog bestyret med gatubelysningen, så väl med gas som olja, och i sådant hänseende ombesörjde de för gaslysnings införande erforderliga anläggningar. Men frågan derom förföll, enär administrationen icke icke ville frångå de af sockenstämmanämnden gifna föreskrifter, och dessutom ansåg, att stadens tillgångar ej medgåfvo bekostandet af dessa dyrbara anläggningar eller att de borde utföras med af staden upplånte medel, ej heller att staden borde befatta sig med industriella företag, helst det i fråga varande syntes vara ganska äfventyrligt.

Administrationen, anseende det icke tillkomma sig att förordna, huruvida några af de anmälda eller tecknade aktierna borde ega företräde till inträde i bolaget, eller huruvida det icke vore tjenligt att utvidga aktiekapitalet utöfver det förutsatta minimum, kallade härefter de personer, hvilka anmält eller tecknat sig till bildande af i fråga varande bolag, att för ändamålet sammanträda den 12 November 1851. Vid detta tillfälle förklarade aktionärerne, att tiden för ingifvande af anbud å lyshållningens öfvertagande syntes dem vara otillräcklig, hvadan de begärde och erhöilo anstånd dermed till slutet af Februari 1852.

Genom oförtrutne bemödanden af några för saken varmt nitälskande personer, tecknades derefter de felande aktierne utslutande af svenske medborgare, och den 16 sistnämnde månad inkom den af bolaget tillsatta direktionen med förslag till lyshållningskontrakt.

Emellan administrationen och bolagets direktion inleddes nu underhandlingar, hvilka oafbrutet fortgingo under påföljande 3 månader, hvarefter kontrakt upprättades och den 5 Juli under-tecknades, med vissa förbehåll å ömse sidor. Sedan hindren för